

Nyelvhasználat-fejlesztő vetélkedő

Ezt az anyanyelvi vetélkedőt az alsó tagozat 3-4. osztályának állítottam össze, Hernádi Sándor **Elmemozgató nyelvi játékok** című könyvének felhasználásával.

Javaslom, hogy a feladatokat a tanulók csoportos munkával oldják meg. A feladványok utasításait – a megjelent könyvhöz viszonyítva – egyszerűsítettem; feladatait úgy válogattam össze, hogy megfeleljenek a korosztály szókincsének.

A játék ismertetése után mindig található néhány minta a megoldásra, ezt érdemes a gyerekekkel megbeszélni, hogy biztosan értsék a feladatot. A feladványokat és a megoldásokat külön-külön lapon közlöm, mert így a versenyzők feladatlapjai sokszorosíthatók. Az írásbeli feladatok megoldását – motivációs céllal – megszakíthatjuk közös versmondással, amelyhez szintén közlök szövegeket. A versenyzés akkor lesz igazán hasznos, ha az eredményhirdetés után a tanulók megismerik az összes variációs lehetőséget, a helyes megoldásokat.

A könyvben közölt játékoknak és az azokhoz kapcsolódó nyelvi anyagnak elenyésző részét használtam föl, bőven maradt belőlük újabb vetélkedőkre. De a nyelvtanórákon is fölhasználhatók a tananyag gyakorlására, érdekesebbé tételére. A következő játékok például a szótagolás gyakorlásához: „*Szótagmozgató*”, „*Szótagfordítás*”, „*Szóhántás*”, „*Tengelycserélgető*”.

A *j* és az *ly* jelölését gyakorolhatják a „*Betűváltó anagrammák*” című játékkal.

A „*Hanghelycserék*” és a „*Hangbeültetés*” című játékok felhívják a figyelmet a betűsorrend fontosságára, valamint bővítik a szókincsset.

„*Fele megvan, fele nincs*” játéknév alatt az összetett szavak bújnak meg.

A „*Hangzóvázis szókeresés*” 1-2. osztályban is hasznosítható: fejleszti a pontos olvasást, gyorsítja az azonos mássalhangzókat tartalmazó szavak fölismerését és olvasását. És ez még csak 9 szójáték a 36-ból! Érdemes végignézni valamennyit, és a korosztálynak válogatni belőle.

A *Szólásra magyar* című fejezetben a szólásokkal, közmondásokkal lehet játszani, általuk színesíteni, gazdagítani a tanulók kifejezőképességét. Az *Elmemozgató mondatozgató* című fejezet már inkább az idősebb korosztályoknak szól, bár néhány egyszerűbb mondattal meg lehet próbálkozni az alsó tagozaton is. A mondatok jelentésüknek megfelelő írásjelezése, bővítésük vagy tömörítésük, mondanivalójuk többféle, változatos megfogalmazása a szövegértést fejleszti.

Kellemes és hasznos vetélkedőt kíván:

Hernádi Sándorné

Budapest, 2015. február

mora.rajongo

Játék a szavakkal

Egységőrző anagrammák

Az anagrammajáték lényege az, hogy a megadott alapszót hangjaira bontjuk, és a hangok sorrendjének fölcserélésével újabb jelentésű szavakat alkotunk. Minden így keletkezett szóban (anagrammában) szerepelnie kell az alapszó összes hangjának. Az egységőrzés azt jelenti, hogy csak egybeírandó szó fogadható el, szószerkezet nem.

Kirakozás közben nem módosulhat a magánhangzók időtartama: a rövid magánhangzóból nem lehet hosszú, és a hosszúból sem rövid. Viszont kezdőhang jelölésére nagybetűt is lehet használni, ha a szó tulajdonnév.

Minta

Feladatok

letép *elért*

A feladatok megoldása

<i>letép</i>	<i>elért</i>
eltép	eltér
lépet (lépes méz)	leért
lépte	letér
pelét	létre
	télre

MEGOLDANDÓ FELADATOK

letesz *méret* *szeret* *termés* *remélte*

mora.rajongo

Betűváltó anagrammák

A megadott alapszavakból készíts olyan anagrammákat, amelyekben módosul a *j* hang jelölése: ha az alapszóban *j* betű volt, akkor az új kifejezésben *ly* legyen; és fordítva, ha *ly* volt, akkor olyan szót keress, amelyet *j* betűvel írunk! A többi hang jelölése maradjon változatlan. Néhanyszor nemcsak ez a betűváltás következik majd be: kisbetű helyett nagyra váltunk, vagy éppen fordítva járunk el. A hangok időtartama nem módosulhat: rövid hangból nem lehet hosszú, és hosszúból sem rövid.

Minta

Feladatok

harkály *jóga*

A feladatok megoldása

harkály *jóga*
hajrák *gólya*

MEGOLDANDÓ FELADATOK

kijár *tégely* *erkély* *csokorja* *fojtó*

járok *jégbe* *ilyet* *vajat* *tartály*

Szótagmozgató

Ebben a játékban nem a hangokat kell cserélgetni, hanem a szótagokat. Nyelvünk jól gazdálkodik anyagával. Látni fogod, hogy ugyanazokat a szótagokat használjuk föl különböző jelentésű szavakban: más és más sorrendben. Alkoss az alapszókból újabbakat a szótagok sorrendjének fölcserélésével. A *j* hang jelölése változhat a szótagmozgató anagrammákban.

Minta

Feladatok

paróka *étele*

A feladatok megoldása

paróka *étele*
kaparó élete

MEGOLDANDÓ FELADATOK

felőle rokona *vásárló* *perselye* *gebéje*

mérete *telemér* *vékája* *szerező* *kötőbe*

Szóhántás

Mi történik, ha egy hosszabb alapszónak lehántjuk, leválasztjuk első és utolsó szótagját? Vagy értelmes szórész marad vissza, vagy értelmetlen. A lehántott szótagok pedig? Vagy értelmes szóvá egyesülnek, vagy nem. Hogy a lehetőségek közül melyek valósulnak meg, ezt kell földerítened. Csak az értelmes származékokat írd le! Ha szükséges, élhatsz a betűváltás lehetőségével.

Minta

Feladatok

*öt*karikás *Komá*rom *véde*lem

A feladatok megoldása

*öt*karikás *Komá*rom *véde*lem
Kari korom de
vélem

MEGOLDANDÓ FELADATOK

*csapat*os *jogorvos*lat *szóki*mondás *tere*bélyes *harcsa*bajusz

*kötele*srádiózás *magyar*os *érde*mes *megse*mmisül

Hangbeültetés

Ha az alapszóba megfelelő helyre ültetsz be egy jól megválasztott mássalhangzót, másik értelmű szavunkká bővítheted. Közvetlenül a szó közepén található mássalhangzó elé vagy után illeszd a betoldandó mássalhangzót! Nevek is felbukkanhatnak a megoldások között. Betűváltás lehetséges. Minden új szó ragozatlan legyen!

Minta

Feladatok

eres *láma* *gerely*

A feladatok megoldása

eres *láma* *gerely*
 egres lárma Gergely
 epres lámpa

MEGOLDANDÓ FELADATOK

szoros *csere* *tokos* *személy*

bika *erély* *pára* *fejés*

átér *veres* *boros* *szála*

Játék a közmondásokkal, szólásokkal

Szólásföldrajz

Olyan szólásokkal és közmondásokkal játszunk, amelyek földrajzi megnevezést tartalmaznak (folyónév, helységnév, országnév, tájegység neve). Játékunk első, **A** fordulójában a feladványokból hiányzó földrajzi nevet kell pótolni. A második, **B** fordulóban a közölt megnevezés alapján kell fölismerni a teljes szólást vagy közmondást.

Minta

A) Földrajzi nevet kell pótolni.

Feladat és megoldása

Talán _____ jártál? (Sáros a cipőd.)

Talán **Sárváron** jártál?

MEGOLDANDÓ FELADATOK

_____ jöttem, mesterségem címere...

Sok víz lefolyik addig a _____.

Több is veszett _____.

_____ mentek a harangok.

Messze van, mint _____.

Minta

B) A megadott földrajzi névhez kell keresni szólást vagy közmondást.

Feladat és megoldása

_____ Hevesen.

Él, mint Marci Hevesen.

mora.rajongo

MEGOLDANDÓ FELADATOK

_____ Budán _____.

_____ Tolnát, Baranyát.

_____ Bécsben _____.

Lepsénynél _____.

_____ a Tisza vizét _____.

Játék a szavakkal

A feladatok megoldása

Egységőrző anagrammák

<i>letesz</i>	<i>méret</i>	<i>szeret</i>	<i>termés</i>	<i>remélte</i>
eltesz	érmet	ereszt	érmest	Elemért
szelet	értem	Eszter	értsem	elértem
szelte	mérte	retesz	merést	elmérte
(ki)eszelt	méter	szerte	rémest	értelem
teszel	rémet		sértem	leértem
	rétem			leméret
				lemérte
				telemér

Betűváltó anagrammák

<i>kijár</i>	<i>tégely</i>	<i>erkély</i>	<i>csokorja</i>	<i>fojtó</i>
király	jegét	érjek	korcsolya	folyót
		kérje		
<i>járok</i>	<i>jégbe</i>	<i>ilyet</i>	<i>vajat</i>	<i>tartály</i>
Károly	bélyeg	ejti	tavaly	jártat
		jeti		tarját

Szótagmozgató

<i>felőle</i> felelő	<i>rokona</i> korona	<i>vásárló</i> lóvásár	<i>perselye</i> seperje	<i>gebéje</i> bélyege
<i>mérete</i> métere	<i>telemér</i> lemérte	<i>vékája</i> kávéja	<i>szelő</i> reszelő lőszere	<i>kötőbe</i> bekötő

Szóhántás

<i>csapatos</i> csatos	<i>jogorvoslat</i> orvos	<i>szókimondás</i> szódás	<i>terebélyes</i> tejes	<i>harcsabajusz</i> Csaba
<i>köteles</i> te köles	<i>rádiózás</i> dió rázás	<i>magyaros</i> Maros	<i>érdemes</i> de érmes	<i>megsemmisül</i> semmi megsül

Hangbeültetés

<i>szoros</i> szorgos	<i>csere</i> cserje	<i>tokos</i> torkos	<i>személy</i> szemháj
<i>bika</i> bicska birka	<i>erély</i> Erdély erkély	<i>pára</i> párna párta	<i>fejés</i> fejszés fejtés
<i>ártér</i> ártér átfér átkér	<i>veres</i> vedres verdes vermes verses	<i>boros</i> bodros bokros borsos borzos	<i>szála</i> számla szálfa szálka

Szólásföldrajz

A) Földrajzi nevet kell pótolni.

_____ jöttem, mesterségem címere...

Amerikából jöttem, mesterségem címere...

Sok víz lefolyik addig a _____.

Sok víz lefolyik addig a **Tiszán/Dunán**. (Mind a két folyónév megfelelő válasz.)

Több is veszett _____.

Több is veszett **Mohácsnál**.

_____ mentek a harangok.

Rómába mentek a harangok.

Messze van, mint _____.

Messze van, mint **Makó Jeruzsálemtől**.

B) A megadott földrajzi névhez kell keresni szólást vagy közmondást.

_____ Budán _____.

Egyszer volt Budán **kutyavásár**.

_____ Tolnát, Baranyát.

Bejárja/Megjárja Tolnát, Baranyát.

_____ Bécsben _____.

Annyi ez még Bécsben is.

Lepsénynél _____.

Lepsénynél még megvolt. (Akkor mondják, ha valaki valamit keres.)

_____ a Tisza vizét _____

Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza.

Közös szövegmondás

Tamkó Sirató Károly *Késő Ősz* című verse

Válasszatok ki egy gyereket, aki egyenként olvassa a verssorokat! A többiek minden verssor után ezt kérdezik: „És akkor?”

– Kimentem én az erdőre...	– És akkor?
– Ráléptem egy rőzsetőre...	– És akkor?
– A rőzsető felsikoltott...	– És akkor?
– Ősz fedte be az égboltot...	– És akkor?
– Fázik majd a hátad tája...	– És akkor?
– Bújj a medve bundájába...	– És akkor?
– Nem fázol majd nagy fagykor!	

mora.rajongo

Tamkó Sirató Károly *Mondjam még?* című verse.

Válasszatok ki egy gyereket, aki egyenként olvassa a versszakokat! A többiek minden kérdés után ezt felelik: „Mondjad!”

– Volt egy dongó
meg egy légy!
Tovább is van,
mondjam még? – Mondjad!

– Volt egy molnár
meg egy pék!
Tovább is van,
mondjam még? – Mondjad!

– Volt egy asztal
meg egy szék!
Tovább is van,
mondjam még? – Mondjad!

– Volt egy kantár
meg egy fék!
Tovább is van,
mondjam még? – Mondjad!

– Ha neked ez
nem elég,
öleld meg a
kemencét!
Bumm!

